

Guld, potteskår og gamle dokumenter

Af Inge Schjellerup, Seniorforsker, fil.dr.

Solen bagte, og ned langs bjergryggen i det fjerne sås en flok heste og muldyr med løst seletøj komme jagende ned af stien skarpt forfulgt af en arriero (muldyrdriver). Det var hestene, vi havde bestilt til at bringe os op til Chuquibamba med alt vores feltudstyr. Vi var kommet til Pusac efter 7 timers rejse på ladet af en lastbil over Marañonfloden, en af de største bifloder til Amazonfloden. Seks timers ridning ventede forude igennem en akacie og kaktus bevoksning fra 1500 meters højde til 3000 meter på smalle stier langs dybe afgrunde og op igennem tæt regnskov med epifytter og lianer.

Et lerklinet hus med stampet jordgulv på torvet blev lejet af Doña Rosa til ekspeditionsmedlemmerne. Næste dag kom politibetjenten fra distriktsbyen for at bede os om at præsentere os på politistationen og indskrive os. Hvem var vi? Hvorfor var vi kommet? Hvad ville vi? Hvad ville en gringa fra et land på den anden side af havet andet end at lede efter det guld, spanierne ikke havde fundet og taget med sig efter deres erobring i 1530erne?

Her i det nordøstlige Peru på de østlige skråninger af Andesbjergene erobrede inkaerne omkring 1470 chachapoyasfolket. Chachapoyaerne bestod af mange forskellige slægtskabsgrupper og havde udviklet en særpræget arkitektur. Monumentale stenrundhuse med bånd i geometriske mønstre i zig zag, meanderborter og romber dekorerer den øvre del af husene. De koniske tage af ichugræs er forlængst væk. Bebyggelserne ligger på bjergsaddelrygge eller toppen af bjergene med fuld kontrol over dalsystemerne. Chachapoyasfolket gjorde oprør mindst tre gange mod inkaerne og atten af deres slægtskabsgrupper blev af samme årsag tvangsforflyttet til andre egne af det store inkarige, Tawantinsuyu.

Imponerende ruiner af portaler og bade i karakteristisk inkaarkitektur, som jeg havde set under min første forskningsrejse til dette isolerede område langt fra alfarvej, fik mig til at vælge netop den region som forskningsmål. Jeg indsamlede historisk kildemateriale fra det sekstende og syttende århundrede fra arkiver i Peru og Archivo General de Indias i Sevilla, (hvor den spanske dokumentation fra deres kolonier er opbevaret). Med beskrivelserne af chachapoyashøvdning, giftmord på den sidste inkahersker og interne stridigheder om jordrettigheder i Chachapoyas provinsen fik området liv. Hvem var chachapoyasfolket? Hvad skete der under inkaernes erobring? Hvordan var den spanske påvirkning? Hvordan kunne arkæologiske undersøgelser supplere, eller ændre de historiske versioner? Uden lokal kendskab til det geografiske landskab, de arkæologiske vidnesbyrd og det historiske kildemateriale ville hver af disse discipliner have givet hver deres fortolkning af inkaerne og spanierne i erobringen af chachapoyasfolket.

I 1970erne skiftede studiet af inkaerne fokus. Tidligere var inkakulturen blevet forklaret ud fra eliten – inkaherskeren og hele hans slægt set fra hovedstaden Cuzco. Det første møde, den spanske invasion og ødelæggelsen af det inkaiske rige gav stof til adskillige nedskrevne historiske beretninger af spanske kronikører i det sekstende århundrede, da skriftsprog var ukendt for

inkaerne. Især Guaman Poma de Ayalas håndskrift "Primer nueva corónica y buen gobierno" med sin tekst og 400 tegninger, der befinder sig på Det kgl. Bibliotek i København er en guldgrube af information (er for nylig kommet på nettet: www.kb.dk/elib/mss/poma/index-en.htm). Interessen blev nu drejet hen på at forstå inkakulturen ud fra de erobrede områder. Man studerede nu det "kolde" ethnohistoriske kildemateriale i modsætning til den "farvede" historiske beretning, i form af administrationsrapporter, jordskøder, og kirkelige visitatser, som gav ny viden om inkaernes socio-økonomiske og politiske system. Og arkæologiske udgravninger i både Cuzco og i provinserne har bidraget væsentligt til helt nye fortolkninger af inkaernes rige.

Derfor begyndte jeg undersøgelserne af inkaadministrationscenteret Cochabamba i Chachapoyasprovinsen med støtte af Carlsbergfondet i 1979.

Illustration © Inge Schjellerup

Landsbyen havde aldrig tidligere haft besøg af "gringoer", men jeg lærte samtlige beboere at kende i løbet af de mange år, jeg kom der både med/og uden mand og børn. Under adskillige fester har vi drukket chicha, majsøl og aguardiente (sukkerrørsbrændevin) og don Felipe's chuchua. Vi allierede os med de lokale skolelærere og holdt en gang om ugen i skolen foredrag om Peru's geografi og historie sat i relation til vores undersøgelser. De lokale landsbyboere indgik i projektet som "peoner", betalte arbejdsmænd, og gravede for os. De undrede sig over vores begejstring for hvert et potteskår, der viste sig. Snart efter gik rygten, at vi gik ud om natten til udgravningerne, hvor vi med vores røntgenøjne straks kunne tage guld op! En officiel anklage blev sent til kulturinstitutionen og politiet i provinshovedstaden. For at foretage arkæologiske undersøgelser i Peru skal man have en officiel tilladelse fra Instituto Nacional de Cultura i hovedstaden Lima, og en sådan havde vi naturligvis. En delegation blev sendt ud for at undersøge potteskårene nøje, der måtte være guld inden i – man kan ikke være så dum at interessere sig for simple potteskår! og blot grave efter murrester!

Vores arkæologiske udgravninger førte os til Slangesøen i 3500 meters højde. Rygtet om vores "guldplyndringer" var allerede løbet i forvejen. En af de lokale beboere indkaldte straks til fællesmøde for helt at forbyde os at arbejde der. Folk stimlede sammen og råbte truende "Que se vaya, que se vaya" – "se så at skrubbe af". Så da stemningen var blevet lidt for overophedet, blev jeg nødt til at forlade stedet.

Når man kommer som fremmed og slår sig ned i så afsides liggende egne, er det meget forståeligt, at der er en vis mistro og mistænksomhed. Traumatet fra kolonitiden, hvor spaniernes evige tørst efter ædle metaller ikke er glemt, det koloniale styre med tunge skattebetalinger, jordstridigheder mellem spanske godsejere og lokale bondesamfund og nutidens korte besøg af provinspolitikere, der lover guld og grønne skove, har alt sammen sat sit præg. Vi kommer og udnytter dem på vores måde som forskere - "trækker deres viden ud af dem" og forlader stedet - ofte uden at vende tilbage og give dem noget igen. Alene det at kunne rejse fra et fjernt land, have flere landsmænd og peruanere knyttet til sig i et forskningsprojekt viser med al tydelighed, at man er "meget rig og klog". Jeg er blevet spurgt, om jeg har særlige intelligenspiller med og vil jeg sælge dem? - eller piller, til at blive højere?

Ved at få et godt forhold til de lokale skolelærere og flere familier, og mange besøg i den lille skole i Cochabamba, forstod jeg noget af baggrunden og betingelserne for det lille landsbysamfund. Grundlagt som et vigtigt inkaadministrationscenter omkring 1470 var Cochabamba hovedsæde for en lokal inkatro høvding og blev besøgt af de sidste tre inkaherskere. I 1535 blev byen indtaget af spanierne, og beboerne sluttede sig straks til dem, da de var store modstandere af inkaerne. Senere blev området opkøbt af en godsejer og kom på auktion. De sidste oprindelige beboere uddøde af pest i 1700tallet. Den nutidige befolkning kom fra omkringliggende landsbyer og havde slået sig ned på det frodige plateau, hvor afgrøder og dyrehold indgår i en selvforsyningsøkonomi med meget lidt overskud til salg. Skolen havde næsten intet undervisningsmateriale, og børnene kun en blyant – der var ikke råd til hæfter. Så vi købte mikroskoper – så børnene kunne få en forståelse for organismer i vand (re: forurenede vand), landbrugsredskaber og frø til en skolehave, hæfter, farveblyanter m.m..

Vandforsyningen i landsbyen – en enkelt kilde på plaza'en var løbet tør, og kvinderne slæbte hver dag vand nede fra floden en halvtimes gang. Vandet kom fra en gammel inkavandingskanal, så hvorfor ikke undersøge, hvorfor der ikke kom mere vand? Vi lavede en fælles skoleudflugt 8 km op langs bjergsiden i den tætte regnskogsbevoksning langs den udhuggede inkakanal. Kanalen var stort set intakt bortset fra enkelte jordskred fra jordskælv og megen regn, - den kunne sagtens udbedres med en god arbejdsindsats og nye materialer. Under et fælles landsbymøde underskrev samtlige beboere, at de ville give arbejdskraften, hvis jeg kunne skaffe plastrør og cement til at reparere kanalen. Takket være finansiel støtte fra Folkekirkens Nødhjælp har vi således i årenes løb fået udbedret inkavandingskanaler, indlagt vand i samtlige huse og opført et vandreservoir i Cochabamba. I Chuquibamba fik jeg overført 10 km kabel fra Store Nordiske Kabel og 500 pærer til reparation af deres elektriske lys med hjælp af nogle udsendte danske teknikere, fået bygget en skole i en anden landsby, solgt 500 par brugte briller (fra Synoptik) og givet pengene til skolerne til køb af skolebøger - og meget mere. Mange år senere – efter vi havde fået lavet en del bistandsprojekter i landsbyerne, mødte jeg harpespilleren fra Cochabamba, der sagde: "Det gør ikke noget, du tog alt guld fra os, du gav os så meget igen" - og han mente det.

Utallige er de bemærkninger, vi har hørt om udenlandske antropologiske og arkæologiske projekter, der aldrig har givet hverken deres undersøgelsessteder eller værtsinstitutioner resultaterne af deres forskning eller forsøgt at gøre noget for dem. Vi arbejder i fattige lande, hvor universiteter og skoler mangler både ordentlig undervisning og undervisningsmateriale. I de lokale bondesamfund er der oftest en enestående interesse og iver for at forstå og hjælpe os med vores videnskabelige undersøgelser, og de forventer at få en tilbagemelding. Vores resultater kan bruges til både at give dem en større forståelse af/for deres egen identitet, respektere deres oldtidsminder, forstå deres egne ressourcer og nødvendigheden i begrænsningen i udnyttelsen af samme. Politiske beslutninger på regeringsplan foretages ofte uden en viden om de lokale forhold. Vores studier inden for arkæologi, antropologi og miljø vil kunne anvendes på både det lokale og et større regionalt plan med lokalbefolkningens opbakning, hvis de bliver bekendt med undersøgelsesresultaterne. Vi har en moralsk forpligtelse over for de mennesker vi ulejliger igennem kortere eller længere tid. Men selv i dag er der danske forskere, der arbejder i Den tredje Verden, der nok inkluderer gæstelandsforskere i deres projekter, men ikke finder det umagen værd at vende tilbage til undersøgelsesstederne for at forklare og overbringe dem forskningsresultaterne. Videnskab for videnskabens skyld? Inden for vores fag og mange naturvidenskabelige fag er der et stort behov for at delagtiggøre andre end os selv og vore fondsgivere om resultaterne.

Mit seneste forskningsprojekt finder sted i Huallaga provinsen i et tågeregnskovostråde. Vi undersøger hvorledes bebyggelsesmønstret og vegetationen har ændret sig de sidste femhundrede år for om muligt at kunne bidrage til en bæredygtig ressourceudnyttelse og forståelse for landskabet som et kulturlandskab. Alene i løbet af de sidste 10 år er der sket en drastisk ændring i landskabet. En massiv migration fra bjergene efterfulgt af fældning af store områder af skov, indførsel af kvæg og anlæggelse af marker har lagt store arealer åbne med deraf følgende erosion. Nye landsbyer bliver grundlagt dybt inde i tågeregnskoven, hvor man indtil for få år siden antog at det var umuligt, at mennesket kunne overleve. Ikke desto mindre har vi fundet utallige eksempler på det modsatte. De nye landsbyer bliver nemlig grundlagt ved de forhistoriske bopladser, hvor det er muligt at overleve, dvs. hvor der er tilpas jævnt, og hvor jorden er god til dyrkning af forskellige afgrøder. Stor var vores overraskelse, da min lokale informant dybt inde i skoven viste os et enestående nyt og helt ukendt inkaruinkompleks fem dagsrejser fra nærmeste vej. Komplekset består bl.a. af et elite inkahus opført i karakteristisk Cuzco byggestil. Bebyggelsen er gennemskåret af en udhugget vandkanal, der løber på den bare klippe med rester af opbygget murværk langs siderne. Vandet har løbet i små vandfald ned igennem bebyggelsen, der i dag ligger tilgroet af tæt bevoksning.

Fundet af dette sted og andre nye inkabebyggelser har givet helt ny viden om inkaernes ekspansion og har rykket inkagrænsen længere mod øst end hidtil antaget.

Foto © Inge Schjellerup

Når man som udenlandsk arkæolog arbejder i Peru, er det ikke ualmindeligt at blive anklaget for at ødelægge deres oldtidsminder, eller at stjæle de arkæologiske fund og sælge dem illegalt i USA eller Europa. Mange peruanere ynder at anklage hvem som helst for hvad som helst med og uden bevismateriale. Som dansk arkæolog er det blevet stadig mere problematisk, at Danmark stadig ikke har underskrevet UNESCO konventionen fra 1972, der forbyder handel med kulturgjenstande uden oprindelseslandets tilladelse. Således blev jeg beskyldt for at stå bag illegal handel med en samling præcolumbiansk peruansk keramik, der blev udstillet på Galleri Asbæk ved at skrive en generel katalogtekst til udstillingen. Da jeg er den eneste danske arkæolog, der arbejder i Peru, var jeg et let mål. Havde Danmark underskrevet UNESCO aftalen, ville jeg have kunnet undgå den falske anklage, da der slet ikke kunne have været blevet en retssag ud af det! Så sent som i maj måned 2001 blev der afholdt et internationalt møde på Nationalmuseet om samme emne, hvor Kulturministeriets repræsentant stadig mente, at der var for mange problemer med at underskrive! Men Danmark har ikke haft problemer med at underskrive Washington konventionen mod illegal handel med dyr. Jeg håber, at Danmark snart skriver under! Imens fortsætter vi med tre måneders feltarbejde fra august måned - hestene venter....

Litteraturhenvisninger

Moseley, Michael, 2001 rev. *The Incas and Their Ancestors*. Thames and Hudson.

Schjellerup, Inge, 1997 "Incas and Spaniards in the Conquest of the Chachapoyas" GOTARC Series B, No.7. Göteborg University.

Schjellerup, Inge, 1997 "Over bjergene – ned i skovene. Forskning blandt indianske folk i Andesbjergenes regnskove. Nationalmuseets Arbejdsmark30-40.

Schjellerup, Inge, 1991 I den sidste inkaherskers fodspor. Nationalmuseets Arbejdsmark,172-187.

Schjellerup, Inge, 1989 Landbrug i Peru. *Naturens verden*, 441-456.

Mit nuværende projekts website: www.envipe.com